

Grundskatterna och indelningsverket, ur juridisk synpunkt betraktade /

Hultgren, Olof Johan,

53 E a Br.

National Library
of Sweden

HULTGREN, OLOF. J.

Sv. Saut.

Polit.

Sv.

(B.M.)

1873

Ex. B

Kungl. biblioteket

0 0000 000013565

Polit
&
(18)

GRUNDSKATTERNA

OCH

INDELNINGSVÄRKET,

UR JURIDISK SYNPUNKT BETRÄKTADE

AF

O. J. HULTGREN

vice Häradshöfding.

1873.

GRUNDSÄTTENA

och

INDELNINGSVÄRKEN.

FR. LINDHOLM NYTTNÄTT BOKFÖRLAG

O. J. HULTGREN

ÅRE 1880

GRUNDSKATTERNA

OCH

INDELNINGSVERKET,

UR JURIDISK SYNPOINT BETRÄKTADE

AF

O. J. HULTGREN

vice Häradshöfding.

STOCKHOLM.
ASSOCIATIONS-BOKTRYCKERIET,
1873.

GRUNDSKATTENA

1872

INDLENNINGSVÆRKET.

AF HANS H. HULTGREEN

1872

O. J. HULTGREEN

1872

STOCKHOLM
ASSOCIATION'S BOOKPRINT

1872

Ehuru frågan om all jords lika beskattning redan år 1809 af bondeståndet fordrades såsom ett vilkor för grundlagarnes antagande, ett yrkande som dock sedermera eftergafs i följd af nödvändigheten att i anseende till den fara, hvori fäderneslandet då sväfvade, så snart som möjligt få det nya statsskicket ordnadt, och ehuru frågan om grundskattornas borttagande nästan vid hvarje riksdag efter 1809 blifvit väckt, är det dock egentligen under de sistförflutna riksdagarne, som denna fråga tilldragit sig en större uppmärksamhet. Att något måste göras, för att undanrödja anledningarne till det missnöje, de sekelsgamla orättvisorna väckt, derom är man numera ense, men meningarne äro ännu delade, antingen den åtgärd, som skall vidtagas, bör bestå i en småningom skeende afskrifning eller en aflösning. Beträffande indelningsverket inser man likaledes allmänt den orättvisa, den ojemna fördelningen af denna börda förorsakar, derigenom att kapitalbildningen för större delen af den jordbrukande samhällsklassen försvåras, på samma gång man medgifver, att landets försvar genom denna inrättning icke är i vår tid betryggadt.

Under sådana förhållanden torde en juridisk utredning af de hithörande frågorna icke sakna vikt. Rättvisans synpunkt är den, ur hvilken hvarje sak i första rummet bör betraktas. Derefter kommer billighetens.

Uppkomsten af det svenska skatteväsendet.

För att förstå uppkomsten och utvecklingen af det svenska grundskatteväsendet, måste man gå tillbaka till tiden för landets första odling. Den svenska jorden blef, enligt hvad man af sagan känner, vid Asarnes invandring icke eröfrad med svärdet från ett redan åkerbrukande folk, utan invandrarne fingo med yxan och plojen sjelfva rödja landet. Männen höggö och brände skogen, plöjde och

sådde jorden och byggde sig der och hvar, i synnerhet vid stränderna af de talrika sjöarne, egna hem. Ordet hemman betyder derföre ursprungligen den jordrymd, som en bonde brukade och bebodde, utan afseende å dess storlek. Dessa hem eller hemman voro emellertid icke statens egendom, som uppläts åt enskilda, utan de blefvo de första odlarnes verkliga egendom genom det å jorden nedlagda arbetet.

Benämningen ränta, som användes om våra grundskatter, är derföre oriktig, ty med jordränta menas en afgift, som brukaren betalar till jordens egare, men om man undantager den från kronan hufvudsakligen under de sista 150 åren lösta jorden, så har kronan hvarken varit eller är egare till den svenska skattejorden. Det var i de under Gustaf den förstes tid upprättade jordeböcker, som de utskylder, hvilka från äldre tider tillbaka erlagts af jordens egare, började kallas ränta. Anledningen härtill var denne konungs af tyske embetsmän honom bibragta föreställning om kronans ursprungliga eganderätt till all jord, med tillämpning af hvilken grundsats han ock förklarade all den tiden ouppodlad jord för kronans egendom. Detta skedde dock mindre för att tillskansa kronan egendom än för att förekomma, att byarne skulle tillegna sig allt för stora jordvidder till förfång för dem, som sednare ville genom odling deraf vinna sin bergning.

Ynglingasagan berättar, att folket i hela Svithiod gaf Oden en "skattepenning" för hvar näsa, hvaremot han skulle värja landet för ofred och offra för årsvext. Den äldsta skatt var således personel, men det säges icke, att folket åtagit sig att årligen utgöra denna skatt med samma belopp. Yngve Frej anslog till konungens underhåll de af honom uppodlade gårdar under namn af Upsala öde, hvilka sedermera af hans efterträdare ökades genom odlingar i de särskilda landskapen. Man har i sednare tid velat förneka all trovärdighet af Ynglingasagens innehåll, men just genom hvad den innehåller om de af konungarne företagna odlingar samt om skatteväsendet bär den ojäfaktiga inre bevis för sin sanning, så framt man afräknar hvad som lätteligen finnes vara alster af sagoförtäljarnes inbillningskraft.

Emellertid framkallade nya förhållanden nya behof. Med Asalårans fall upphörde konungarne att vara tempel-föreståndare och blefvo företrädesvis krigare. Då de närboende stammarne tilltagit i antal och slutit sig tillsammans, kunde konungens härtåg ej utföras med det följe, han af Upsala öde och den personliga skatten kunde erhålla. Folkets skyldighet att försvara landet bestämdes till en pligt att antingen följa honom på hans sjötåg eller betala ledungslama, som var namnet på den skatt, hvilken erlades för befrielse att medfölja på dessa tåg, men som sedermera årligen erlades, ehvad konungen då företog något tåg eller ej.

Det synes således ingen anledning att antaga det de äldsta skatterna eller att landets försvar ursprungligen endast hvilat på jorden. Skatterna voro, såsom nämndt är, personela och då de antagligen utgingo under form af bevilling, beräknades vid deras bestämmande säkert utom jorden både arbetskraft och kapital, som den tiden förnämligast bestod i boskap.

Det synes som om denna bevilling först bestämdes till visst belopp för större distrikter, hvilka sedan sjelfva inom sig fördelat densamma. Sådana underafdelningar för bevillingens utgörande voro under häradet *fjerdingar*, *attungar* och (i Westergötland) *skiren* samt under skeppslagen *hamnar* och *hår*, men under 13:de århundradet försvann denna indelning och hemmansskattläggningen trädde i stället, hvarigenom kronan för utfående af sitt skattebehof vände sig icke till ett visst större distrikt, såsom häradet eller skeppslaget, utan direkte till hemmansegaren. Då måste skattläggning verkställas. Att sådan blifvit verkställd redan i slutet af 13:de århundradet, ådagalägges dels af gamla domar från denna tid, i hvilka gårdarnes örestal uppgifves, dels af stadgandet i Uplandslagen, att till hvar kyrka borde förordnas prestgård, som skulle bestå af hel- eller halfmarksland; ett stadgande som, liksom gårdarnes örestal, förutsätter skedd skattläggning. Denna skedde genom 12 skattebönder, hvilka gingo ed på att de skulle se på kronans bästa och sedan bestämde de skatten efter hemmanets vidd och godhet. Hemmanen i mellersta Sverige delades vanligen i markland, öresland och

örtugsland. Grunden härför antages vara en uppskattning af jordvärdet i förhållande till den kvantitet silfver, jordstycket skulle utgöra i skatt, hvarvid den grundsats följdes, att afgiften skulle vara $\frac{1}{24}$ af jordvärdet, så att hvad som var värdt 1 mark silfver utgjorde 1 örtug och kallades örtugsland. Som emellertid hemmanen den tiden ej voro uppförde till visst mantal, utan årligen kunde ändra storlek och beskaffenhet, så måste ny skattläggning årligen ske. Detta var ock så mycket nödvändigare som hemmanen efter frälsets uppkomst ofta ändrade natur, så att för ett hemman det ena året presterades rusttjänst, då det var frälse, hvaremot samma hemman det andra året var skatte. Det året, då hemmanet var frälse, undergick det ingen skattläggning. Någon ständig skatt kunde följaktligen ej finnas den tiden. Då dessa skattläggningar voro förenade med stort besvär, men både kronan och de enskilda, det oaktadt, ofta ledo stor skada till följd af skattläggningsmännens okunnighet och vårdslöshet, så beslöts äntligen i Gustaf den förstes tid en allmän skattläggning öfver hela riket, efter hvilken alla hemman skulle skattläggas till en ständig ränta och i anledning deraf sättas till visst hemmantal, som kallas mantal; men skattläggning blef ej verkställd öfver hela riket, utan sådan skedde på många ställen först i Carl den elftes tid vid indelningsverkets ordnande, dervid afseende fästades på hemmanens dåvarande beskaffenhet, efter hvilken skatten bestämdes; och har denna sedermera fortfarit utan afseende å de förändringar, jorden under tiden genom odlingar undergått.

Ursprungligen voro således skatterna frivilliga samanskott. I de gamla landskapslagarne från 13:de århundradet fins ingen föreskrift om serskild bevillning, troligen emedan man tog för gifvet, att konungens inkomster af Upsala öde och de personela skatterna skulle vara tillräckliga för de allmänna behofven men i ett tillägg till Södermannalagen från 14:de århundradet nämnas 2 fall, då konungen egde att af folket begära *utomordentliga bevillningar*, nemligen då i krigstid behof inträffade af värfvade utländska trupper till landets försvar samt då konungen red sin eriksgata; och i de något yngre landslagarne upptagas utom nämnda händelser ytterligare 4 fall, då konun-

gen egde fordra *utmordentlig bevillning*, nemligen då inom landet upplågade oroligheter; då konungen skulle krönas; då han bortgifte sin son eller dotter och då byggnad var nödig å Upsala ödegodsens. *I dessa fall* skulle biskopen, lagmannen samt 6 frälsemän och 6 af allmogen i hvar lagsaga, hvilka troligen valdes på landstinget, öfverenskomma och bestämma, huru stor bevillningen skulle blifva. Men utom i dessa 6 fall förband sig konungen i sin ed, intagen i 4 kap. 6 § konungabalken i 1442 års Landslag, att ej "älägga sitt land någon ny tunga eller utskyld", utan lefva af Upsala öde, kronogodsens och de årliga laga utskylderna, hvilken förbindelse skulle utgöra ett band på honom att ej pålägga nya skatter. Folket åter var enligt landslagen pligtigt att utgöra "de årliga laga utskylderna"; hvartill det ock i sin trohetsed förband sig; men att dessa utskylder ej utgjorde en ständig skatt, synes dels af 5 kap. 4 § konungabalken i Landslagen, i hvilken stadgas; "at allmoghin som af alder varit och än är skattskylogher, ägher och skal alla arligha lagha utskylder sina konunge sinom gifva och utgöra medh godh vilja, utan alla trydzsko flyttia och föra efter konungs vilja och *sjelfri thera Rätt*", hvilka sista ord utmärka, att äfven allmogen hade *någon rätt* vid bestämmande af dessa skatters belopp, dels deraf att ända till Gustaf Wasas tid enligt lag skulle verkställas årlig skattläggning, hvilket den å Calmar recess år 1483 utfärdade instruktion för skattläggningsmännen visar.

Sedan uti 3:dje punkten af Wadstena herremötes beslut 1524 blifvit stadgadt, "att konungen hade makt att låta uti ett register uppskrifva all kronans ränta och upp börd samt huru många skatte- krono- och frälsebönder, som uti hvart län vore, på det Kongl. Maj:t måtte veta hvad kronans ränta och inkomst var och hvad henne tillhörde eller ej", upprättades efter hand i länen jordeböcker, hvaruti den ränta, hvartill hemmanen då befunnos vara sätte, infördes till alla sina persedlar, hvarefter den samma benämndes *jordeboksränta*.

Genom de ständiga krigen under 16:de och 17:de århundradet uppstod för kronan behof af nya skatter. De lemnades ock under form af bevillningar för bestämd tid, men hafva likväl bibehållits intill våra dagar. Detta är

förhållandet med den gamla *mantalsrätten*, som utgått under följande titlar:

a) *landtägsgården*, hvilken beviljades i Finland 1616 och följande året i Sverige till fortsättande af det då pågående kriget med Polen;

b) *byggningshjelpen*, hvilken är en urgammal ränta, ledande sitt upphof från allmogens fordna skyldighet att bygga och underhålla gränshusen och fästningarne samt förse dem med ved. På grund af stadgandet i 3 § af 1652 års riksdagsbeslut, att ständerna skulle förblifva vid sina förra utlagor, utgår denna gård fortfarande;

c) *salt peterhjelpen*, som grundar sig på allmogens fordna skyldighet att åt de för kronans räkning kringfarande saltpetersjudarne framskaffa jord och ved samt underhålla sjudarne. År 1638 förordnades, att salt peterhjelpen skulle erläggas i penningar och genom en resolution den 13 December 1644 tillförsäkrades allmogen, att när den betalt salt peterhjelpen i penningar, skulle den befrias från handräckning åt sjudarne samt från deras underhåll;

d) *boskapspenningarne*, som genom 4 punkten i 1620 års riksdagsbeslut beviljades till afbetalning af rikets gäld och till försvarsverkets iståndsättande dock endast på 2 år, men sedermera vid flera riksdagar blifvit å nyo åtagen, dock alltid endast på 2 år, ända till år 1650, då genom 4 § i detta års riksdagsbeslut densamma upphäfdes, men genom 3 § af 1652 års riksdagsbeslut antogs den å nyo på 3 år och genom 10 § i 1655 års riksdagsbeslut antogs den ytterligare utan inskränkning till viss tid;

e) *skjutsfärdspenningarne*, hvilka, tillkomna såsom ersättning för befrielsen från den fria skjuts och ränta, hvarmed allmogen fordom var skyldig förse dem, som reste i kronans ärender, åtogos först jemlikt riksdagsbeslutet 1642 för 2 år och sedan genom 1649 års riksdagsbeslut såsom en ständig ränta; och

f) *dagsverkspenningarne*, hvilka genom riksdagsbeslutet 1652 beviljades såsom ersättning för allmogens gamla skyldighet att utgöra hjälpedagsverken till kungs- och ladugårdarnes bergande samt till djurgårdarnes hägn och underhåll.

Förändringar i svenska skatteväsendet.

Sedan så väl jordeboks- som mantalsröntan från äldre tider utgått i flera hundra persedlar, stadgades i öfverensstämmelse med ständernas beslut genom kungliga förordningen den 11 Maj 1855, att samtliga räntepersedlarne skulle omsättas i penningar på det sätt, att ett färre antal skulle bibehållas såsom hufvudräntepersedlar och de öfriga förvandlas dels till hufvudräntepersedlar, dels till penningar äfvensom att därtills i jordeböckerna begagnade särskilda titlar skulle upphöra och all grundskatt föras under en enda titel ränta, men kronotionden särskildt upptagas. Numera hafva vi således egentligen endast 2:ne grundskatter, *räntan* och *kronotionden*. Hvad denna sednare angår, så påböds den i 13:de århundradet af det katolska presterskapet och var i allmänhet så fördelad, att $\frac{1}{3}$ tillföll presten och återstående $\frac{2}{3}$ skiftades i lika delar mellan kyrkan, biskopen och de fattiga. Genom Westerås recess 1527 reducerades under kronan sistberörde $\frac{2}{3}$ och häraf uppkom *kronotionden*. Genom kungliga förordn. den 23 Juli 1869 bestämdes slutligen, att de så väl i räntan som kronotionden fortfarande ingående persedlar skulle efter bestämda grunder förvandlas till penningar och derefter för hvarje hemmanslägenhet utföras. Beloppet af så väl räntan som tionden uppgår till omkring 6 millioner riksdaler.

Jordnaturerna.

Dessa skatter utgöras hufvudsakligen af skatte- och kronohemman, hvaremot frälsehemmanen äro i större eller mindre mån från dem befriade. Beträffande frälsets uppkomst torde det vara tillräckligt att erinra, att Magnus Ladulås förordnade, att de, som tjente till häst, skulle vara "lidughæ af allom konungslicum ræt" d. v. s. befriade från alla skatter och offentliga onera såsom skjutsning och resandes herbergerande. Rusttjänstfrälset var dock i så måtto föränderligt, att om rustningen ej uppehölls, återgick jorden till skatte. I Gustaf Wasas tid bestämdes, att rustningen skulle utgöras i förhållande till de gods och gårdar, en frälseman egde. Erik den fjortonde fritog från rustning för en grefve tre gårdar, för en fri-

herre två och för en adelsman en gård, oberäknadt en afvels- eller ladugård, i fall den med sätesgården var i sambruk. Genom 1617 års adliga privilegier fick adeln frihet från utlagor för de på sätesgårdens enskilda egor liggande gårdar. Dessa kallas rå- och rörshegman, emedan de i äldre tider legat inom samma rå och rör d. v. s. inom samma by som säteriet och tillhört dess egare. I Skåne, Halland, Blekinge och Bohus län kallas rå och rörshegman *insockne* och allmänna frälset *utsockne*. Ett särskildt slag af frälshemman äro de så kallade *frälsskatt-hemmanen*, hvilkas egare till en förutvarande egare eller hans rättsinnehafvare betala en viss ränta eller utgöra andra deremot svarande prestationer, som den fordn ega-ren vid hegmanets försäljning betingat sig. Dessa hegman måste skiljas från ett annat slags hegman, som be-nämnas *skattefrälshemman*, hvilka varit af kronoskattenatur, men af hvilka kronan i fornda tider afhändt sig räntan till enskilda frälsemän.

Slutligen bör omförmälas, att frälserusttjensten allt sedan år 1743 icke utgjorts, utan att i dess ställe erlagts en låg bevilling; att genom 1723 års adliga privilegier blef det tillåtet embetsmän med kunglig fullmakt samt prester och borgare att köpa frälse strögods och utsocknehemman; att genom säkerhetsakten 1789 fick äfven allmogen rätt att köpa jord af allmän frälse natur och att adeln år 1809 afsade sig sin uteslutande rätt att besitta ypperligt frälse.

Juridiska skäl mot grundskatterna.

Då vi nu återgå till frågan, huruvida grundskat-terna böra afskrifvas eller aflösas, så torde i allmänhet de, som yrka på aflösning, utgå från den föreställningen, att grundskatterna skulle vara en ränta, grundad på statens förbehåll om sådan vid upplåtelse af jordeganderätten. Af den föregående framställningen framgår emel- lertid, att svenska jorden kommit i enskild besittning ge- nom fri odling af det lediga landet och att staten icke haft någon eganderätt till annan del deraf än till de kro- nohemman, som till största delen under de sista 150 åren skattesålts. Redan häraf följer att anspråket på aflösning är obefogadt.

Hvad särskildt angår den gamla *jordboksräntan*, så hafva vi visat, att å landet all skatt ursprungligen varit personel bevilling; att sedermera den af jorden utgående utskyld årligen uttaxerades efter särskild skattläggning, men att någon ständig ränta ej fans, förr än i Gustaf den förstes tid, då de första jordböcker upprättades. Man torde häremot vilja åberopa folkets förpligtelse enligt landslagen att utgöra "de årliga laga utskylderna", men då dessa för hvarje år måste efter ny skattläggning bestämmas, kunna de snarare hänföras till hvad nu kallas allmän bevilling än till ständig skatt. Hvad åter beträffar det förut omförmälda beslutet af år 1524, att konungen hade makt att låta uti ett register uppskrifva all kronans ränta och uppbörd, hvilket kunde synas förutsätta ett då gjordt medgifvande af ständiga skatter, så fattades detta beslut å en herredag, der endast adel och biskopar voro närvarande, och således utan de skattdragandes på i lag föreskrifvet sätt lemnade bifall; i följd hvaraf ingen juridisk rätt till jordboksräntan kan på detta beslut grundas. Enär man således kan uppgifva tiden för jordboksräntans tillkomst, så kan den icke ens försvaras på grund af urminnes häfd, och att den årliga skattläggningen fortfor ända intill Gustaf Wasas tid, det kan man sluta deraf att Calmare recess af 1483 innehåller en ny instruktion för skattläggningsmännen.

För att vidare visa, att 1524 års herredag ej var berättigad att besluta jordboksräntans förvandling till ständig skatt, få vi erinra om landslagens stadgande om bevillnings fastställande genom deputerade, valde för hvar lagsaga, hvilket den tiden var detsamma som landskap; ett stadgande som gällde ända till dess i 1719 års regeringsform det föreskrefs, att bevilling skulle bestämmas genom riksens ständer vid allmän riksdag. I samtliga de konungaförsäkringar, hvilka afgåfvos af regenterna till och med Carl den elfte, intogs en edelig förpligtelse att iakttaga hvad landslagen stadgade. *Dess innehåll var således lag.* Af Sveriges inre historia finner man emellertid, att allmogen, utan att dess samtycke inhemtades, under den följande tiden betungades icke blott med gästningar, skjutsfärder och dagsverken, utan äfven med en mängd andra

pålagor, som efter hand öfvergingo till ständiga. Allt detta var således olagligt, då landslagen innehöll föreskrift om sättet, hvarpå folkets samtycke till alla utlagor och besvär skulle inhemtas. Under Gustaf Adolphs tid gjorde sig den praxis gällande, att penninghjälp skulle beviljas på allmän riksdag. Denna praxis stod emellertid i strid med gällande lag, enligt hvilken bevillning skulle bestämmas af hvarje lagsaga eller landskap för sig och af deputerade, valde på föreskrifvet sätt. *Häraf följer, att icke blott jordeboksräntan, utan äfven samliga de i mantalsräntan ingående skattetiljare, landtågsgården, byggningshjälpen, salpeterhjälpen, boskapspenningarne, skjutsfärdspenningarne, och dagsverkspenningarne, hvilka under 17:de århundradet beviljats på allmän riksdag och icke på landskapsmöten, tillkommit i strid med då gällande lag.* Man skulle måhända föreställa sig, att nämnda praxis, enligt hvilken penningbevillning skulle fastställas på allmän riksdag, om än i uppenbar strid med lag, dock innebar en fördel för svenska folket, men sådant var icke förhållandet, ty riksdagarne saknade den tiden all betydelse för den stora mängden, som ännu icke förstod att värdera fördelarne af en offentlig verksamhet, utan betraktade riksdagarne såsom ett nödvändigt ondt, hvarföre riksdagsmännen ofta utsågos af landshöfdingarne. Högadlen, riksråden, landshöfdingarne och biskoparne voro således de, som vid riksdagarne utöfvade det viktigaste inflytandet på rikets angelägenheter och som derföre företrädesvis bevakade sina intressen genom utverkande af folket tryckande privilegier. För allmogen återstod endast att tåga och lida, tills förtrycket blef för hårdt, då missnöjet utbröt i uppror.

Från 1652 års riksdagsbeslut, att ständerna skulle förblifva vid sina förra laga utskylder, kan något skäl för mantalsräntans bibehållande icke hemtas, ty ständerna egde enligt då gällande lag icke att förpligta svenska folket till några utskylder. Sådant skulle enligt landslagens då ännu gällande föreskrift ske på landskapsmöten.

Härtill kommer, att enligt allmän kontraktslära anses den genom ett i laga form slutet aftal ingångna förbindelse upplöst, då de omständigheter, under hvilka aftalet blifvit ingånget, i väsentlig mån förändrats. Svenska folkets förpligtelse att till svenska kronan betala skatt

måste betraktas såsom hvarje annan förbindelse. Således äfven om mantalsröntans särskilda titlar skulle blifvit på i lag föreskrifvet sätt åtagna, så hafva de omständigheter, under hvilka ett sådant åtagande skett, sedermera i väsentlig mån förändrats. *Landtåtgården* har på 200 år hvarken användts eller användes nu för ett påtänkt krig mot konungariket Polen, som numera icke ens finnes till. Denna gård bör således ej längre utgå, då den ej användes för det afsedda ändamålet. *Byggningshjelpen* utgår ej heller för det ändamål, hvarför den beviljades, nemligen underhåll af gränsfästningarne. *Salpeterhjelpen* användes icke heller till underhåll af salpetersjudare. *Boskapspenningarne* användas icke till betalning af rikets gäld. De som resa i kronans ärenden kunna i vår tid få fri skjuts på statens jernvägar, hvarföre det ej är skäl att längre betala *skjutsfärdspenningar* till vedergällning för befrielsen från detta onus. Kungsgårdarne och kungsladugårdarne utarrenderas numera för kronans räkning, så att några hjälpedagsverken af det skattskyldiga folket dertill icke äro erforderliga, hvarföre det icke längre är skäl att betala *dagsverkspenningar*.

Hvad slutligen beträffar kronotionden, så beslöts denna utlaga på ett kyrkomöte år 1248. Äfven om den af folket frivilligt åtogs, hvilket väl icke var fallet, så var det endast ett åtagande till förmån för katolska kyrkan. Då enligt Westerås recess år 1527 beslöts, att $\frac{2}{3}$ deraf skulle ingå till statsverket, blef kronotionden en statsutskyld eller skatt, men enär, på sätt vi redan visat, enligt Kristofers då gällande landslag, ny skatt endast fick beviljas af vissa länsdeputerade, så var Westerås riksdag icke behörig att besluta kronotiondens utgående såsom skatt och kronotionden har således lika litet som röntan tillkommit i laga ordning.

Af den föregående utredningen angående den äldsta grundröntan, hvaraf framgår, att densamma motsvarade hvad nu för tiden kallas allmän bevilning och icke var någon "ständig" årlig utskyld, torde vara klart, att riksdagen så mycket snarare är oförhindrad att utan regeringens samtycke borttaga dessa skatter, som den gamla förpligtelsen att utgöra de "årliga laga utskylderna" uteslöts ur 1719 års regeringsform.

Att uti de beslut, som fattats 1855 och 1869 angående räntepersedlarnes förvandling i penningar, icke ligger något hinder för grundskatternas afskaffande, torde vara klart deraf, att dessa beslut naturligtvis fattats under förutsättning af grundskatternas lagliga tillkomst; men lika litet har det väl varit riksdagens mening att genom dessa beslut för alltid åtaga sig grundskatterna, som något stöd för grundskatternas orubblighet, såsom någon gång försökts, kan hemtas från Gustaf den tredjes den 23 Februari 1789 lemnade stadfästelse på allmogens fri och rättigheter, att de å hemmanen en gång gjorda, i laga ordning fastställda, skattläggningar och tiondesättningar skola i evärdeliga tider ega bestånd och aldrig någon ändring eller rubbning deri tillåtas, hvilken försäkran, likaledes hvilande på förutsättning om räntans och tiondens lagliga tillkomst, åsyftat, att någon förhöjning i skattläggningar och tiondesättningar ej för framtiden skulle komma att ega rum.

Något hinder för grundskatternas borttagande bör så mycket mindre kunna finnas deri, att regeringsformen talar om "rikets ordinarie statsmedel och inkomster", som hvarken räntan eller tionden uttryckligen ens nämnas i grundlagarne och svenska staten har andra inkomster, som med verkligt skäl kunna hänföras till rikets ordinarie statsmedel och inkomster, nemligen statens inkomst af sina egna fastigheter och kapitaler.

Den viktigaste invändning, som kan göras mot föregående framställning, torde vara den, att under hela den tid, landslagen var gällande, men i synnerhet under Gustaf Adolfs, Kristinas och Karl Gustafs regeringar både skatter och gårdar ofta beviljades på annat sätt än landslagen föreskrifver, men om det icke kan förnekas, att landslagens föreskrifter om sättet för skatters beviljande icke upphäfdes före år 1719, så lärer den omständigheten, att en lag ofta blifvit öfverträdd, icke kunna tjena till bevis, att han icke varit gällande.

Om räntan å frälseskatte- och skattefrälsehemman.

Beträffande räntan å frälseskattehemmanen, så är klart, att jordegaren icke är berättigad till någon eftergift af

denna ränta, ty denna har vid dessa hemman tillkommit på lagligt sätt, nemligen genom aftal vid jordegande och ränteeganderättens delning.

Helt annat är förhållandet med räntan å skattefrälsehemmanen, hvilken genom köp, byte eller andra afhandlingar med kronan kommit i enskild mans hand. Här har kronan ej kunnat afhända sig räntan med bättre rätt än hon sjelf innehaft henne. Ingen sednare innehafvare af frälseränta har heller förvärfvat bättre rätt än kronan sålde, och då nu upplyst är, att kronan ingen laglig rätt eger till grundräntorna under längre tid än de godvilligt betalas, så hafva ej heller egarne till frälseränta någon laglig rätt att sådan bekomma. Oberoende af grundskattefrågan, är frågan om skattefrälsehemmanens befrielse från räntan förtjent af särskild uppmärksamhet, emedan skattefrälseräntan föranledt ett oskäligt prejeri under lagliga former. Den förr omnämnda räntetiteln byggningahjelpen har nemligen sedan 1748 till kronan utgått med ett bestämdt belopp, kalladt kronovärde, vexlande mellan 2 och 3 riksdaler på helt hemman, men på skattefrälsehemman förvandlas de persedlar, som ingå i byggningahjelpen, på gammalt vis efter markegång, hvarigenom den stiger till ett belopp mellan 30 och 100 rdr. Vål stadgar kungliga förordningen den 21 Februari 1789, att om utgörande af räntor, som kommit från kronan i enskild mans hand, "skall vara lag samma, som om skattehemman är fastställdt", men då skattefrälsebönder, hvilka sett sina grannar utgöra samma ränta till kronan med ett obetydligt belopp, under åberopande af 1789 års förordning sökt att komma i åtnjutande af samma förmån, så hafva domstolarne afvisat deras anspråk under förklarande, att stadgandet i berörde förordning endast afsåg räntans utgörande på det sätt, den utgjordes till kronan *den tid räntan kom från kronan till enskild man*; och som de flesta öfverlåtelse af räntor ur kronans hand skett före 1748, hafva anspråken blifvit ogillade och de klagande fått underkasta sig de strängare anspråk på byggningahjelpens förvandling, som före nämnda tid gjordes af kronan och hvilka blifvit öfverflyttade på den nuvarande ränteegaren.

Om indelningsverket.

Just emedan landslagen, hvilken gälde ända till 1719, innehöll förbud för konungen att "älägga sitt land någon ny tunga eller utskyld", samt emedan han enligt samma landslag endast i ofvannämnda sex fall egde begära utomordentliga gärdar, blefvo de i Carl den elftes tid ingångna knektekontrakterna avslutade mellan kronan, å ena, samt fullmäktige af allmogen från hvarje härad, å andra sidan, samt ej å allmän riksdag.

Beträffande indelningsverket torde i öfrigt vara tillräckligt att erinra om följande, temligen allmänt kända, förhållanden. Sedan frälsrusttjensten med tiden befunnits otillräcklig för krigsmaktens förseende med rytteri, värfvades ryttare, som besoldades och i fredstid förlades i borgläger på slotten eller hos allmogen mot afräkning på deras utlagor. Största delen utgjordes dock af landsryttare, hvilka för hvarje häst fingo afräkning å skatten för deras åboende hemman. Denna inrättning ordnades af Carl den elfte på det sätt, att vissa krono- och kronoskattehemman anslogos till rusthåll under bestämd nummer, af hvilka kronan i allmänhet eftergaf jordeboks- och mantalsräntorna, för hvilken frihet det ålåg rusthållaren att prestera häst, beklädnad, sadelmundering och beväring. Befans denna ersättning otillräcklig, gafs fyllnad i ränta från andra hemman, hvilken fortfarande uppbäres af rusthållaren under namn af augment. Härtill komma de så kallade berustade säterierna, hvilka vid Carl den elftes reduktion indrogos, men sedermera återställes mot vilkor att innehafvaren skulle därför prestera rustning samt att de ej skulle förbyta sin krononatur ehuru de fingo bibehålla säteriförmånerna.

Början af roteringen skedde först år 1621, då allmogen i Dalarne åtog sig att uppställa och underhålla 1,400 man emot frihet från utskrifning. Samma öfverenskomelse skedde år 1623 och följande åren med några angränsande socknar i Westmanland; hvarefter kontrakter ingingos med allmogen i Jemtland 1645, i Westerbotten 1649 samt i Helsingland 1675. Genom resolution den 21 December 1681 bifölls allmogens i Wermland anhållan om visst knekthåll mot befrielse från utskrifning. Vid 1682

års riksdag afslöts kontrakt med fullmäktige från Upland, Södermanland, Östergötland, Nerike och Westmanland och kort derefter med de öfriga landskapen. Vid roteringens ordnande hafva vanligen 2 hela hemman blifvit sammansatta till en soldatrote. Rotens skyldigheter äro att prestera en mönstergill karl, till hvilken det åligger roten att betala årlig lön så länge han tjänar, utgifva hemkall, bestående af vissa lifsförnödenheter, hö och halm o. s. v. eller att förse honom med torp eller åtminstone stuga och fähus på rotens mark.

Båtsmansroteringen är liksom infanteriroteringen grundad på kontrakter mellan kronan och allmogen, dervid i anseende till skärgårdshemmanens svagare natur rotarne tagits något större än vid infanteriroteringen. Roten åligger att prestera mönstergill karl, som skall förses med utredning och beklädnad på sätt särskildt är stadgad. Båtsmannens aflöning skall bestå i lega, lön och hemkall eller torp. Carl den elfte förordnade, att hemmanen i Blekinge och Södra Møre, på samma sätt som vid kavalleriet, skulle erhålla eftergift af sina räntor till bestämdt belopp, hvilken anordning till skilnad från båtsmansroteringen kallades båtsmansrusthåll eller båtsmansindelning. För båtsmansindelningen gäller hufvudsakligen hvad för båtsmansroteringen på landet är stadgad med afseende på karlen och dess beklädnad samt lega, lön, hemkall och torp eller husrum. I kungl. förordningen den 27 April 1685 nämnes väl endast hemkall, men vanligen lära äfven torp vara upplättna åt båtsmännen.

Då visadt blifvit, att någon laglig grund för debitering af kronans ränta icke finnes och att denna således af god vilja erlægges, så kunde det synas, som om rusthållet, så väl indelningen till kavalleri som till båtsmanshåll, hvilken utgöres såsom vilkor för befrielse från kronans ränta, icke heller hvilade på några lagliga grunder samt att följaktligen rusthållarne skulle kunna genom rättegångars anställande mot kronan vinna befrielse från rustningsbördan, men i 80 § Regeringsformen träffar man följande stadgande: "Krigsmakten till häst och fot så väl som båtsmanshållet af rotering och indelning förblifver vid de med landet och städerna upprättade kontrakter

och indelningsverk, hvilka till deras hufvudgrunder skola orubba vara, intill dess konungen och riksdagen finna nödigt någon ändring deruti samfäldt att göra, kunnande ingen ny eller tillökad rotering utan genom konungs och riksdags sammanstående beslut tillkomma".

Då rikets ständer år 1809 antogo denna §, så kunna de ock anses hafva godkänt den Carl den elftes anordning, hvarigenom kronans räntor anslogos till kavalleriets och båtmansrusthållets underhåll, och således i sjelfva verket hafva ålagt rusthållarne denna beskattning, intill dess den af konung och riksdag i laga ordning ändras. Härtill voro rikets ständer också berättigade, ty landslagens föreskrift om beskattnings bestämmande af biskopen, lagmannen samt 6 adelsmän och 6 bönder i hvar lagsaga upphäides genom 1719 års regeringsform, i hvilken, likasom i den följande året 1720 antagna nya regeringsformen, beskattningsrätten uppdrogs åt rikets ständer.

Helt annat är förhållandet med roteringen. Denna grundar sig, som nämnt är, på kontrakter mellan kronan och rotehållaren. Å kronans vägnar afslötos dessa kontrakter af Sveriges den tiden, utom i beskattningsfrågor, nästan enväldige konung; men sedan i 1719 års regeringsform både lagstiftnings- och beskattningsrätten fråntagits konungen och öfverlemnats till ständerna, samt denna rätt derefter år 1789 i väsentlig mån återlemnats till konungen, men år 1809 delats mellan konung och ständer, så blei det nödvändigt att i en särskild § i 1809 års regeringsform bestämma, huru förhållas skulle vid fråga om ändringar i de kontrakter, konungen såsom ene kontrahenten afslutat med rotehållarne. I detta afseende beslöts år 1809, att till alla förändringar i roteringen och indelningsverket skulle fordras konungens och ständernas samfälda beslut, samt att ingen ny eller tillökad rotering kunde åläggas utan genom konungens och riksdagens sammanstående beslut.

80 § Regeringsformen har således till ändamål dels att bestämma förhållandet mellan konungen och representationen i afseende å roteringen och indelningen dels att bestämma, det ingen *ny* rotering kan åläggas utan konungens och representationens sammanstående beslut. Men

då indelningsverket grundar sig på kontrakt mellan kronan, å ena, samt rotheållarne, å andra sidan, så är klart, att konung och riksdag, som numera tillsammans endast representera den, som utgjorde ena kontrahenten vid kontraktets afslutande, icke kan besluta något till den andre kontrahentens, rotheållarens, förfång utan dennes hörande och bifall. Då således i 80 § Regeringsformen stadgas, att roteringen förblifver vid de med landet och städerna upprättade kontrakter, hvilka till deras hufvudgrunder skola vara orubbade, till dess konung och riksdag finna nödigt att ändring deruti samfäldt göra, så vill detta icke säga, att konung och riksdag ens genom sammanstående beslut ega att göra ändring i knektekontrakterna, ty der till fordras naturligtvis äfven rotheållarnes bifall, utan nämnda bestämmelse betyder endast, att den makt, som konungen vid knektekontrakternas ingående egde, numera icke tillkommer honom ensam utan endast tillsammans med riksdagen och således att till ändring i dessa kontrakter erfordras ett nytt kontrakt mellan konung och riksdag, å ena, samt rotheållare, å andra sidan.

Det kunde ifrågasättas, om ej kronan, sedan riksdagen ålagt svenska folket den allmänna värneplikten, brutit de med rotheållarne ingångna kontrakt, i följd hvaraf dessa icke längre skulle vara för rotheållarne bindande. Den allmänna värneplikten kan nemligen icke anses annorlunda än såsom en utskrifning och det af grundligaste slag, och det var just under vilkor af befrielse från utskrifningar som allmogen ingick knektekontrakterna. Emellertid finnes det ännu en omständighet, som gör, att rotheållarne borde på juridiska grunder ganska snart kunna vinna befrielse från den betydligaste roteringsbördan. Enligt de flesta knektekontrakten skall nemligen soldaten förses med torp. Detta skall bestå af, utom husen, en kåltäppa, ett spanneland åker samt äng till tvenne sommarlass hö. Till dessa torp har nu roten upplåtit nytjanderätten till soldaten, så länge han är i tjenst. Med hvarje ny soldat, som antages, afslutar roten ett särskildt legokontrakt. Nu stadgas i 1 § af kungliga förordningen den 9 November 1844 följande: "På sätt angående arrendeafhandlingar, ingångna för viss tid, föreskrifvet är, skall

ock annan handling, hvarigenom besittnings- eller nyttjande rätt till hus eller jord å landet blifvit på viss tid eller på lifstid upplåten, hos Häreadsrätten in-tecknas och in-teckningen behöri-gen förnyas, för att emot egande- eller in-teckningsrätt, hvilken tillkommer annan än den, som upplåtit, eller lika med honom förbunden är, hafva bestånd"; hvar-jemte i 4 § är föreskrifvet, att dessa stadganden träda i verksamhet från och med Juni månad 1845 och att tiden att söka in-teckning till säkerhet för dessförinnan upp-rättad, men ej in-tecknad, afhandling af ifrågavarande be-schaffenhet utsträcket till slutet af år 1845.

Då nu kronan försummat att in-teckna knekte- och båtsmanskontrakterna i rotehållarnes hemman, så äro rotehållarne icke i vidsträcktare mån, i afseende å torpen, bundna af dessa kontrakter än så framt de sjelfva med de nuvarande soldaterna ingått legokontrakter, i hvilket fall de af dem äro bundna under dessa soldaters tjenstetid, hvaremot om legokontrakterna ingåtts af en föregående hemmansegare, de nuvarande hemmansegarne böra kunna genom rättgång från dem vinna befrielse.

Slutföljd.

Vi hafva visat, att grundskatterna icke på i lag föreskrifvet sätt tillkommit, samt att, om än knektekontrakterna i öfrigt fortfarande kunna anses bindande, hvilket dock är ganska ovisst, samtliga soldattorpen dock böra inom kort tid kunna till rotehållarne återvinnas.

Vi uppmana hvar och en, hvilken har någon sakkän-nedom i ämnet och eger någon vana vid lagtolkning, att, om några grundade anmärkningar kunna göras mot förestående framställning, offentligt eller enskildt meddela oss dem; och vi tro oss ej skola blifva honom svaret skyldiga. Skulle åter inga befogade anmärkningar kunna göras, så torde frågorna angående grundskatterna och in-delningsverket icke längre behöfva att vänta sin lösning af riksdagen, utan är det vid domstolarna, som denna lösning kommer att ske.

